

УДК 81'272(437.3)+94(477.87):070"1933/1939"
DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.3.21>

Василь ШАРКАНЬ

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики,
Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»,
vasyl.sharkan@uzhnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-9162-5756

КРИТИКА МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ЩОДО ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ В ЧАСОПИСІ «ПРОБОЄМ» (1933–1939)

У статті проаналізовано публікації празького журналу «Пробоем», у яких порушено питання про мовну політику Чехословаччини в Підкарпатській Русі впродовж 1933–1939 років. У цей період мовна проблематика була однією з ключових у протистоянні між українським і москвофільським рухами на тлі суперечливої політики Праги, що декларувала нейтралітет, однак на практиці нерідко підтримувала москвофілів. Часопис «Пробоем» став однією з платформ для захисту національно-мовних інтересів українців. Хоча це видання вже вивчали в наукових працях у літературознавчому й історичному аспектах, системний аналіз мовної проблематики, порушеної в часописі, ще не було проведено, що визначає актуальність дослідження. Мета статті – аналіз ключових аспектів критики мовної політики Чехословаччини щодо Підкарпатській Русі в публікаціях часопису «Пробоем» за 1933–1939 рр.

Дослідження засвідчило, що мовна проблематика була однією з ключових у виданні. Автори критикували політику «розділяй і володарюй» чехословацького уряду, зокрема міністра Е. Бенеша. Ця політика була спрямована на ослаблення українського руху через підтримку москвофільства й творення «карпаторуської» ідентичності. Значну увагу приділено в журналі відстоюванню права на вживання слова «український» у назвах організацій.

Водночас у виданні не обмежувалися критикою, а й висували конкретні вимоги: запровадження української мови як урядової в адміністративних установах, розбудова цілісної системи шкільництва з українською мовою навчання, запровадження українського фонетичного правопису, усунення з освітнього процесу російських емігрантів і москвофілів, зменшення чеських впливів тощо. Крім того, у часописі «Пробоем» викривали ідеологічні маніпуляції, зокрема спроби комуністів применшувати значення мовного питання, що автори оцінювали як тактику поширення «отрути червоної Москви».

Ключові слова: українська мова, мовна політика, преса, часопис «Пробоем», Чехословацька Республіка.

Vasyl Sharkan. LANGUAGE ISSUES IN THE PUBLICATIONS OF THE MAGAZINE “PROBOYEM” (1933–1939)

The article analyses publications in the magazine «Proboyem», which raise the issue of Czechoslovak language policy in Subcarpathian Rus during 1933–1939. During this period, the language issue was one of the key issues in the confrontation between the Ukrainian and Moscowophile movements against the backdrop of Prague’s controversial policy, which declared neutrality but in practice often supported the Moscowphiles. The magazine Proboyem became one of the platforms for the protection of the national and linguistic rights of Ukrainians. Although this publication has already been analysed in scientific works from a literary and historical perspective, a systematic analysis of the language issues raised in the magazine has not yet been carried out, which determines the relevance of the study. The purpose of this article is to analyse the key aspects of criticism of Czechoslovakia’s language policy towards Subcarpathian Rus in the publications of the Proboyem magazine for 1933–1939.

The analysis showed that language issues were one of the key topics in the magazine. The authors criticised the ‘divide and rule’ policy of the Czechoslovak government, in particular Minister E. Benesh. This policy was aimed at weakening the Ukrainian movement by supporting Muscovitism and creating a ‘Carpatho-Russian’ identity. Considerable attention was paid to defending the legitimacy of the word ‘Ukrainian’.

At the same time, the magazine did not limit itself to criticism, but also served as a platform for action, in particular promoting the resolution of the congress of youth with specific demands: the introduction of Ukrainian as the official language in administrative structures, the development of a comprehensive school system with Ukrainian as the language of instruction, and the elimination of Moscowophile and excessive Czech influences from the educational process. In addition, “Proboyem” exposed ideological manipulations, in particular attempts by communists to downplay the importance of the language issue, which they assessed as a tactic to spread the ‘poison of red Moscow’.

Key words: Ukrainian language, language policy, periodicals, magazine «Proboyem», Czechoslovak Republic.

Постановка проблеми. Після входження Закарпаття до складу Чехословаччини 1919 року мовне питання стало одним із найбільш гострих і політизованих у суспільному житті краю. Боротьба між різними напрямками, насамперед українським і москвофільським, змістила акцент із мови як комунікативного засобу на мову як інструмент політичного протистояння. Офіційна політика Чехословаччини була неоднозначною: декларуючи формальний нейтралітет і невтручання в «язиковий спір», чехословацька влада водночас нерідко надавала більшу підтримку москвофільському рухові. Українська інтелектуальна еліта вбачала в таких діях стратегію «розділай і володарюй», що мала на меті послабити український національний рух і завадити консолідації місцевого населення. За таких умов празький часопис «Пробоем» (1933–1944) став одним із ключових майданчиків української народовецької молоді, яка відстоювала національно-мовні права населення краю.

Аналіз досліджень і публікацій. Журналові «Пробоем» присвячено низку наукових праць. У статті «Державотворчий змаг часопису «Пробоем» (1933–1944)» Н.І. Ребрик проаналізувала це видання як літературну трибуну закарпатської народовецької молоді. Дослідниця простежила його еволюцію від регіонального «часопису підкарпатської молоді» до всеукраїнського «місячника культури», навколо якого відбувалася консолідація інтелектуальної еліти української еміграції. Н.І. Ребрик довела, що часопис «Пробоем» «став справді націєтворчим дієвим друкованим органом, що в складних політичних умовах зумів підтримати високий патріотичний дух, зорганізувавши свідомі суспільно-літературні брости до Чину в ім'я Великої України» [14, с. 79]. В іншій публікації Н.І. Ребрик окреслила історію видання «Пробоем» і детально проаналізувала поезії Зореслава, оприлюднені на сторінках часопису [15].

Л.В. Роль у статті «Актуалізація української націоналістичної думки на сторінках журналу “Пробоем”» описала історичний і суспільно-політичний контекст виникнення видання, окреслила його значення як рупора націоналістичних ідей і простежила вплив на формування національної свідомості закарпатських українців. Публікації В. Куруца, С. Росохи, М. Лелекача й інших авторів Л.В. Роль проаналізувала у світлі ідей Д. Донцова [16].

У статті «Художні засоби формування національної ідентичності на сторінках

журналу “Пробоем” (художні аспекти)» Л.В. Роль зосередила увагу на аналізі поетичних текстів І. Колоса, Зореслава, Ю. Боршоша-Кум’ятського й ін., опублікованих у виданні. Часопис розглянуто не тільки як політичний орган, а і як літературно-естетичний майданчик, де слово ставало засобом актуалізації національної ідеї [17].

Окремої уваги заслуговує видання «Стилос проти стилетів. Карпатська Україна в журналі «Пробоем» (1934–1943)», яке підготували Л.Л. Белей і Л.О. Белей. У цьому збірнику вміщено публікації часопису, які стосуються Карпатської України, зокрема й деякі з тих, у яких порушено мовну проблематику [22].

Хоч журнал «Пробоем» уже був предметом історико-культурологічного й літературознавчого аналізу, однак актуальною залишається потреба глибшого дослідження мовної проблематики, відображеної в його публікаціях.

Метою статті є аналіз ключових аспектів критики мовної політики Чехословаччини щодо Підкарпатській Русі в публікаціях часопису «Пробоем» за 1933–1939 рр.

Виклад основного матеріалу. Мовна проблематика в празькому часописі «Пробоем» за 1933–1939 роки була предметом спеціальних дискусій і водночас простежується в контексті літературознавчих, культурно-освітніх і суспільно-політичних матеріалів. Це дає підстави розглядати мовне питання не як маргінальну тему, а як один із ключових ідейно-змістових напрямів видання.

Питання мови в контексті розвитку літератури на Закарпатті розглянуте в статті М. Лелекача «Ідейний розвій підкарпатської літератури», яку частинами публікували в кількох номерах часопису за 1934 рік. Автор зауважує, що в часи О. Духновича літературне й культурне життя на Закарпатті було пов'язане з Галичиною, де під впливом «московських агітаторів і проповідників всеросійського панславізму» частина інтелігенції переорієнтувалася на російську мову й культуру. Однак якщо в Галичині ця «нездорова московська орієнтація завмерла» до кінця ХІХ ст., то на Закарпатті вона була посилена в часи після О. Духновича – аж до Першої світової війни [7, с. 47]. У цей час «возрожденіє» москвофільства насправді стало періодом занепаду, коли літературна мова дедалі більше віддалялася від народної: «То не була мова жадного народа, але стремління писати по “общерусській” мові, якої ані один підкарпатець не виучив до смерти. В результаті писалося російсько-

церковнослов'янщиною, з малою домішкою народних елементів» [7, с. 48]. Тоді для відродження літературного, культурного й національного життя «лишалось одно: зірвати й найменші духові взаємини з Московщиною, а тим рівночасно й з традицією упадкової доби. Це сталося по світовій війні» [7, с. 48].

М. Лелекач показує, що в період після Першої світової війни московфільська й народна література відрізняються не тільки мовою, а й ідеологічно. Московфільський напрям, використовуючи штучну мову й намагаючись наслідувати російських письменників, не мав живого зв'язку з місцевою традицією, тоді як українська література природно розвивалася на основі живої народної мови, органічно поєднуючи місцеві елементи із загальноукраїнською літературною мовою. Автор доходить висновку, що життєздатною є тільки українська література, оскільки лише вона, спираючись на народну мову й поєднуючи її із загальноукраїнською культурою, відображає справжню душу народу, тоді як московфільська приречена на забуття через мовну штучність [8, с. 60–61].

Автори журналу «Пробоем» послідовно доводили, що мовна політика в регіоні була невіддільною від геополітичних інтересів різних суб'єктів. Відповідальний редактор видання С. Росоха уже в першій статті «Щоби було ясно» [21] розглядає мовне питання з точки зору політичної боротьби на Підкарпатті – протистояння українського, русофільського й проугорського напрямів. Автор критикує чеську владу за підтримку русофільського руху, вбачаючи в цьому шкоду як для українського народу, так і для державних інтересів Чехословаччини. С. Росоха порушує питання мови в контексті загрози угорського ревізіонізму, акцентуючи на тому, що угорська сторона вміло використовує мовні суперечки у своїх інтересах. «Мадяре з'уміли звернути русофільство на свою користь, роздуваючи язиковий спір, вони манять маси економічними можливостями у Мадярщині», – зауважує автор [21, с. 3]. Він приділяє увагу питанню життєздатності різних напрямів у краї та наголошує, що русофільський рух, попри підтримку чеської влади й закордонне фінансування, не має в регіоні природного підґрунтя й перспективи. Натомість український рух розвивається органічно й упевнено, «хоч ніким не підтримуваний, хоч ворогів має немало і хоч всюди ставляться йому перешкоди» [21, с. 4]. С. Росоха обґрунтовує думку про те, що в Чехословаччині «одинокі

українське населення є державотворче, на нього спадає всяка надія, тому мусить бути респектоване» [21, с. 5].

Особливою гостротою на сторінках журналу набула критика мовної політики чехословацького уряду, зокрема міністра закордонних справ Едварда Бенеша. Автори часопису «Пробоем» сприймали декларовану міністром політику нейтральності й невтручання у мовну суперечку як лукавство, вбачали в його діях стратегію «розділай і володарюй», спрямовану на роз'єднання й ослаблення українського населення [1, с. 80].

П. Бедей у статті «Високий гість на Підкарпатті» [1], описуючи візит міністра Е. Бенеша до краю, також висвітлює мовну проблематику. Міністр пропонував розв'язати мовний конфлікт через утрату двомовності, що передбачала співіснування української та московфільської течій. Автор категорично відкидає таку можливість, оскільки це означало б «засадниче визнання прав москалів» на Підкарпатті [1, с. 80]. П. Бедей також критикує декларовану політику влади щодо «невтручання» в мовно-культурні справи: міністр заявляв, що в культурно-мовно-національні справи влада не втручається, однак водночас зауважував про «братську підтримку культурних змагань», не уточнюючи, яких саме – українських чи московфільських. П. Бедей порівнює це з польською тактикою «нацькування русина на русина» і вважає такий підхід далекоглядним, оскільки українці й русофіли «в дійсності не то за десять літ, але взагалі ніколи не зійдуться» [1, с. 80]. Автор оцінює таку мовну політику як «хитрунство і торгівлю», а не як принципову позицію влади. Влада, підтримуючи обидві течії, фактично перешкоджає консолідації українського населення, використовуючи це як привід для відкладання питання автономії на невизначений термін [1, с. 80]. При цьому П. Бедей нагадує, що московфільство прийшло на Підкарпаття лише 1848 року разом із московським військом, тоді як українське населення є автохтонним [1, с. 79].

Промови Е. Бенеша під час візиту на Підкарпаття проаналізовані й у публікації «1919–1934», підписаній криптонімом «Г.» [2]. Е. Бенеш у виступах констатував наявність на Підкарпатті трьох мовних орієнтацій: російської («великоруської»), української («малоруської») та місцевої – русинської («карпаторуської»). У цій публікації, як і в попередній, було наголошено на тому, що міністр декларував утримання

від втручання в цю мовну дискусію, надаючи місцевому населенню можливість самостійно визначати свою мовну та культурну належність. У публікації зазначено, що офіційна позиція невтручання контрастувала з рішенням Чеської академії наук, яка визнала мову підкарпатських говірок українською (детальніше див. [24]). Автор публікації вбачає в мовній «нейтральності» представників влади інструмент, що перешкоджає консолідації українського населення навколо природної для нього мовно-культурної ідентичності й перетворює питання освіти й культури на поле для політичних маніпуляцій [2, с. 95]. Він також звертає увагу на невідповідність між декларованою нейтральністю центральної влади й діями губернатора А. Розсипала, який публікував статті російською мовою, фактично демонструючи підтримку однієї з мовних орієнтацій. У публікації розглядається також питання чеських шкіл, відкритих на Підкарпатті, що стали додатковим чинником у складній мовній ситуації регіону [2, с. 96].

У публікаціях часопису «Пробоем» приділяли також увагу спробам конструювання окремої місцевої ідентичності. В. Попадинець у статті «Відповідь на одну промову» викриває спробу Е. Бенеша винайти «на земній кулі нового, дотепер ще не відомого народу, назва котрого мала б бути: “Карпаторуський нарід” (знову не знати зі скількома с?)» [12, с. 114]. Цей народ має бути відірваний від загальноукраїнського контексту й обмежитися територією Підкарпатської Русі – без українських етнічних територій у Словаччині. Автор звертає увагу на мовні маніпуляції в промові Е. Бенеша: міністр навмисно використовує різні лексеми на позначення місцевого населення Підкарпаття (карпатороси, русини, руські, росіяни, українці, малороси), уникаючи чіткого національного визначення й ігноруючи факт органічного зв'язку мови підкарпатських українців із загальноукраїнською мовною традицією. Це особливо показово на тлі вимог термінологічної точності в інших випадках, – наприклад, щодо лексеми «чехословак». «У відношенні до нас точність у назві п. міністрові небажана. Розуміємо», – іронізує В. Попадинець у висновках до статті [12, с. 118].

Варто звернути окрему увагу на публікації, що стосуються відстоювання права на вживання слова «український». Зокрема С. Росоха в статті «“Протиправне” чи політика?» [20] розглядає судові рішення щодо правомірності використання прикметника

«український» у назвах організацій на Підкарпатті. Автор пише про розгляд Найвищим адміністраційним судом справ про «відкинення» міністерством внутрішніх справ статутів товариства «Просвіта» й «Учительської Громади» через використання зазначеної лексеми. С. Росоха наводить п'ять аргументів, що свідчать про протиправність заборони слова «український»: 1) відсутність у законодавстві Чехословацької Республіки заборони на використання цієї лексеми; 2) відсутність визначення в законодавстві народностей, які мають чи не мають право використовувати свою мову; 3) рівність усіх народностей згідно з конституцією; 4) гарантування всім громадянам однакових прав незалежно від національної належності; 5) забезпечення громадянам права на самовизначення щодо національної належності [20, с. 37]. Автор указав на парадоксальну ситуацію: чеська влада дозволяє використання в назвах організацій прикметників «чеський», «словацький», «німецький» та ін., хоч вони також не наведені в конституції, й одночасно забороняє використання слова «український». С. Росоха називає це дискримінацією та порушенням конституційного принципу рівності [20, с. 37–38].

Також С. Росоха приділяє увагу плутанині, яку створює влада, використовуючи шість різних слів для українського населення на Підкарпатті: «руський», «руській», «малоруський», «русинський», «подкарпаторуський», «карпаторуський». Він пояснює відмінності між славами «руський» (з одним «с») і «руській» (з двома «с»), наголошуючи, що перший прикметник традиційно використовували українці, а другий – росіяни. Автор твердить, що таке сплутування лексем створює хаос і використовується для фальшування історичної правди й денаціоналізації українців на Підкарпатті [20, с. 38]. С. Росоха зазначає, що населення Підкарпаття етнічно тотожне з українцями інших регіонів. Водночас Найвищий адміністраційний суд не має юридичних повноважень розв'язувати мовні питання регіону – це прерогатива тільки сойму Підкарпатської Русі. Проводячи паралелі між діями чеської влади й русифікаторською політикою царської Росії, автор аргументує, що заборона лексеми «український» фактично підтримує московську експансію [20, с. 39].

С. Росоха порушує питання щодо вживання прикметника на окреслення населення краю і в іншій статті – «Автономія й конституція ЧСР»: «Зазначу ще, що в Сен-

Жерменським договорі, для означення закарпатського населення, всюди вживано терміну “Ruthenes”, “ruthenien”, що виключно означає в французькій мові “українці”, “український”, бо для москалів (росіян “русских”) уживають французи терміну “Russes” “russe” (Тут С. Росоха покликається на працю: Dr F. Vavřínek. Základy práva ústavního IV. vyd., Praha 1929, s. 54. – В. III.). Отже, чеська влада й тим кривдить українське Закарпаття, не вживаючи для його населення правильної назви: українець, український» [18, с. 84].

Боротьба за право вживати слово «український» велася не тільки в судах, а й в освітніх закладах. У публікації «Чиї директиви виконує Сулинчак?» автор під криптонімом Е. К. пише про директора ужгородської гімназії, який наказав замінити в бібліотечних книгах слова «український» та «Україна» на «малоруський» та «Малороссія». Автор розглядає це як частину систематичної москвофільської пропаганди на Підкарпатті, що продовжує русифікаторські традиції царської Росії та емігрантських російських організацій. Він обґрунтовує думку про історичну безпідставність назви «Малороссія» щодо Підкарпаття й доводить, що дії директора гімназії не випадкові, а є виконанням програми московської підпільної організації та спрямовані на денационалізацію українського населення в краї [5].

На противагу таким русифікаторським тенденціям українська молодь висувала власну програму захисту й розвитку української мови. У двох публікаціях часопису «Пробоем» ідеться про II з'їзд української народовецької молоді Підкарпаття, що відбувся 1 липня 1934 року в Мукачеві: у червеному номері оприлюднено проєкт резолюції [4], а в липневому – статтю С. Росохи про результати з'їзду [19]. У проєкті резолюції були вимоги щодо мовної політики: уведення української мови як урядової в адміністративних установах Підкарпаття й «обов'язкового уживання її у всіх урядових друках і публичних написах» [4, с. 101]; розбудова цілісної системи шкільництва з українською мовою навчання й запровадження фонетичного українського правопису; переведення шкіл з російською мовою навчання на українську; звільнення зі шкіл російських емігрантів і місцевих москвофілів; ліквідація «штучно розбудованого чеського шкільництва» й усунення чеських учителів з українських шкіл і заміна їх українцями [4, с. 102–103]. Ці ідеї були відображені і в рішенні з'їзду [19].

У рецензії М. Небесника на фільм «Марійка Невірниця» [10] питання укра-

їнської мови розкриті як один із проблемних аспектів зображення Підкарпаття: хоч українська мова є головною у фільмі, до неї «вмішані і чеські слова», і це дало підставу газеті «Чеське Слово» твердити про нібито близькість мови підкарпатських українців до чеської, що заперечує автор. У підсумку рецензент зауважує: «Надіємося, що дальші фільми з зацікавленої землі Підкарпаття будуть більше опрацьовані і покажуть світові дійсне його життя» [10, с. 50].

О. Гойчук у статті «Чого прийшли комуністи на зїзд до Ужгороду?» розкриває ще один аспект протистояння – ідеологічну боротьбу з комуністичним рухом. Автор критикує участь комуністів у з'їзді «Просвіти», вбачаючи в їхніх діях не щире прагнення долучитися до національного життя, а тактику для поширення московської пропаганди. О. Гойчук акцентує на спробах комуністів применшити значення мовного питання, цитуючи їхню тезу, що «спори за мову не є найважливішою проблемою нашого народу». Він розглядає це як маніпуляцію, що має на меті відвернути увагу від русифікаторської політики Радянського Союзу й використати «рідне слово» як інструмент для поширення «отрути червоної Москви» й перетворення українських читалень на осередки «московсько-большевицької зарази» [3, с. 22].

Чи не найгострішою боротьба за мову на Закарпатті досліджуваного періоду була в освітній галузі: саме школа стала тим місцем, де вирішувалася доля майбутніх поколінь. Тому мовна проблематика в публікаціях «Пробоем» про освіту стане предметом окремого дослідження.

Висновки. Аналіз публікацій часопису «Пробоем» за 1933–1939 роки доводить, що автори розглядали мовне питання не як вузьку філологічну проблему, а як елемент національно-визвольної боротьби. На сторінках журналу послідовно критикували дії влади, яка, декларуючи «нейтралітет» і «невтручання» у «язиковий спір», насправді намагалася реалізувати політику «розділяй і володарюй». Автори видання, зокрема С. Росоха, П. Бедей, В. Попадинець та ін., доводили, що підтримка москвофільського руху й спроби сформувати окрему ідентичність були спрямовані на роз'єднання українців, ослаблення національного руху й відтермінування надання краю автономії. У журналі відстоювали право вживати прикметник «український» у назвах організацій: публіцисти наводили юридичні, історичні й мовознавчі докази його правомірності, звинувачуючи чеську владу

в маніпуляціях і створенні термінологічного хаосу для денаціоналізації місцевого населення.

Водночас часопис не обмежувався критикою, а й став майданчиком для формування програми дій: запровадження української мови як офіційної в адміністраціях і судах,

розбудови національної системи шкільництва, усунення москвофільських впливів тощо. Часопис «Пробоем» відіграв важливу роль у формуванні української національної ідентичності на Закарпатті, утверджував ідею єдності місцевого населення з українством в інших регіонах.

Література:

1. Бедей П. Високий гість на Підкарпатті. *Пробоем*. 1934. № 6. С. 78–80.
2. Г. 1919–1934. *Пробоем*. 1934. № 7. С. 94–96.
3. Гойчук О. Чого прийшли комуністи на зїзд до Ужгороду? *Пробоем*. 1938. № 2–3. С. 22.
4. Другому зїзду народовецької молоді в Мукачові. *Пробоем*. 1934. № 7. С. 100–103.
5. К. Е. Чиї директиви виконує Сулинчак? *Пробоем*. 1936. № 3. С. 40–42.
6. Копанський М. Що ми хочемо? *Пробоем*. 1935. № 1–2. С. 9–10.
7. Лелекач М. Ідейний розвій підкарпатської літератури. *Пробоем*. 1934. № 4. С. 46–48.
8. Лелекач М. Ідейний розвій підкарпатської літератури (Продовження). *Пробоем*. 1934. № 5. С. 60–61.
9. «Не»-вчитель. «Інспектор справедливий чоловік». *Пробоем*. 1937. № 2. С. 24–25.
10. Небесник М. Фільм трьох чеських письменників «Марійка Невірниця». *Пробоем*. 1934. № 4. С. 48–50.
11. Педагог. Педагогічні кружки. *Пробоем*. 1936. № 2. С. 27.
12. Попадинець В. Відповідь на одну промову. *Пробоем*. 1934. № 8–10. С. 114–118.
13. Пробоевик з Турянщини. Педагогічні кружки. *Пробоем*. 1936. № 4–5. С. 56–57.
14. Ребрик Н.І. Державотворчий змаг часопису «Пробоем» (1933–1944). *Українське літературознавство*. 2016. Вип. 81. С. 71–80.
15. Ребрик Н.І. Поетична творчість Зореслава на сторінках часопису «Пробоем». *Науковий вісник Закарпатського художнього інституту*. 2012. № 2. С. 152–167.
16. Роль Л.В. Актуалізація української націоналістичної думки на сторінках журналу «Пробоем». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 2 (2). С. 203–214.
17. Роль Л.В. Художні засоби формування національної ідентичності на сторінках журналу «Пробоем» (художні аспекти). *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Філологія. Літературознавство. 2012. Т. 200, вип. 188. С. 87–90.
18. Росоха С. Автономія й конституція ЧСР. *Пробоем*. 1937. № 6. С. 81–84.
19. Росоха С. Другий зїзд української народовецької молоді Підкарпаття. *Пробоем*. 1934. № 8–10. С. 106–110.
20. Росоха С. «Протиправне» чи політика? *Пробоем*. 1936. № 3. С. 37–40.
21. Росоха С. Щоби було ясно. *Пробоем*. 1933. № 1. С. 2–5.
22. Стилос проти стилетів: Карпатська Україна у журналі «Пробоем» (1934–1943) / упоряд., передм. та прим. Л. Белея. Ужгород : Гражда, 2009. 232 с.
23. Учитель. Педагогічні кружки. *Пробоем*. 1936. № 1. С. 11.
24. Шаркань В. В. Протокол наради при міністерстві шкіл і народної освіти Чехословаччини про мову навчання в Підкарпатській Русі (від 4 грудня 1920 р.). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2019. Вип. 2 (42). С. 245–250.

Дата надходження статті: 30.09.2025

Дата прийняття статті: 20.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025